

29.4.2005

1761/4/04

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Jorma Kuopus

SIVIILIPALVELUSMIESTEN TERVEYSTIETOJEN LUOVUTTAMINEN PUOLUSTUSVOIMILLE

1
KANTELU

Kantelija pyysi eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjeessä oikeusasiamiestä tutkimaan puolustusvoimien ja siviilipalveluskeskuksen menettelyä kotiutuneiden siviilipalvelusmiesten terveystietoja koskevassa asiassa.

Kirjoittajan mukaan puolustusvoimien ei tulisi henkilötietolain 3 luvun 11 §:n 4 kohdan kiellon vastaisesti saada 23.6.2005 jälkeen hänen siviilipalveluksensa päätyttyä hänen arkaluonteisia terveydentilatietojaan vastoin hänen tahtonsa.

- - -

3
RATKAISU

3.1
Tietojen luovuttaminen

Puolustusvoimat saa nykyisin siviilipalveluskeskukset ja siviilipalveluslaitoksilta siviilipalvelusvelvollisia koskevia tietoja, joilla on merkitystä suunniteltaessa ja järjestettäessä asevelvollisten valvontaa ja sijoittelua liikekannallepanossa sekä poikkeusoloissa. Tiedot koskevat muun muassa siviilipalvelusmiehen terveydentilaa ja palveluskelpoisuutta. Tiedot merkitään asevelvollisrekisteriin.

Työministeriö on 15.3.2001 antanut ohjeen siviilipalveluksen järjestämisestä ja suorittamisesta. Tämän ohjeen kohdan 7 mukaan siviilipalvelusmiehen kotiututtua henkilöasiakirjat lähetetään 30 päivän kuluessa siviilipalveluskeskukseen yhdessä kotiuttamisasiakirjojen kanssa. Jäljennös kotiuttamisilmoituksesta lähetetään siviilipalvelusmiehen kotipaikan sotilasläänin esikuntaan, samoin kuin jäljennökset henkilö- ja lääkärintarkastuskorteista.

Lapinjärven Koulutuskeskus on selvityksessään 11.8.2004 tänne ilmoittanut, että siviilipalvelusmiehen palveluspaikka kopioi kotiuttamisen yhteydessä kaikki miehen asiakirjat, myös terveystiedot, ja lähettää kopiot sotilasläänin esikuntaan. Alkuperäiset asiakirjat palautetaan koulutuskeskukselle, joka arkistoi asiakirjat lopullisesti.

Työministeriö on minulle antamassaan lausunnossa katsonut, että sotilasviranomaisilla on asevelvollisten valvontaviranomaisina ja kriisitilanteen toimintojen suunnittelua varten välttämätön tarve kaikkia asevelvollisia, myös siviilipalvelusvelvollisia koskevien terveystietojen saamiseen. Työministeriö on lisäksi viitannut asevelvollisuuslain soveltamisesta annetun asetuksen 65 §:ään. Sen mukaan asevelvollisen kotiutuessa on hänen sotilaskantakorttinsa ja lääkärintarkastuskorttinsa toimitettava sotilasläänin esikunnalle. Siviilipalvelusmiehen osalta vastaavat asiakirjat toimitetaan sotilasläänin esikunnalle palveluspaikkojen toimesta työministeriön edellä mainitun ohjeen (O/7/2001TM) mukaisesti.

Puolustusministeriö puolestaan katsoo, että puolustusvoimilla on perusteltu tarve saada sijoittamista ja valvontaa varten siviilipalvelusvelvollisten terveydentilaa koskevia tietoja. Pelkkä palveluskelpoisuusluokkaa koskevan tiedon saaminen ei ole riittävä. Puolustusvoimien oikeus saada tietoja muilta viranomaisilta perustuu asevelvollisuuslain ja asevelvollisuuslain soveltamisesta annetun asetuksen säännöksiin. Siviilipalveluspaikoista saatavien tietojen luovuttamista koskeva sääntely ei ole täsmällistä ja selkeätä. Parhaillaan käynnissä olevassa asevelvollisuuslain kokonaisuudistustyössä kyseessä olevien tietojen saantia koskevaa sääntelyä tarkastellaan erikseen ja tarvittaessa selkiytetään.

Pääesikunta on lausunnossaan 1.4.2005 todennut, että puolustusvoimat on saanut mainittuja tietoja siviilipalveluslain voimaan tulosta lähtien. Sotilasläänien esikunnille luovutettavan tiedon laajuus vaihtelee siviilipalveluskeskuksen ja -laitoksen käytännöstä riippuen. Puolustusvoimat tarvitsee asevelvollisuusrekisteriä varten jäljennökset kotiuttamisilmoituksesta, henkilö- ja lääkärintarkastuskorteista. Pääesikunnan käsityksen mukaan vaihtelevaa palveluspaikkojen käytäntöä tulisi tarkentaa nykyisestä.

3.2

Sovellettavat säännökset

Perustuslain (731/1999) 109 §:n mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtävänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain (197/2002) 11 §:n 2 momentin nojalla oikeusasiamies voi tehtävänsä hoitaessaan kiinnittää valtioneuvoston tai muun lainsäädännön valmistelusta vastaavan toimielimen huomiota säännöksissä tai määräyksissä havaitsemiinsa puutteisiin sekä tehdä esityksiä niiden kehittämiseksi ja puutteiden poistamiseksi.

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Henkilötietolain (523/1999) 3 luvun 11 §:n mukaan arkaluonteisten henkilötietojen käsittely on kielletty. Arkaluonteisina tietoina pidetään henkilötietoja, jotka kuvaavat tai on tarkoitettu kuvaamaan mm. 2) henkilön yhteiskunnallista, poliittista tai uskonnollista vakaumusta tai

ammattiliittoon kuulumista taikka 4) henkilön terveydentilaa, sairautta tai vammaisuutta taikka häneen kohdistettuja hoitotoimenpiteitä tai niihin verrattavia toimia. Säännös ei kuitenkaan estä tietojen käsittelyä, josta säädetään laissa tai joka johtuu välittömästi rekisterinpitäjälle laissa säädetystä tehtävästä.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Perustuslain 80 §:n 1 momentin mukaan lailla on säädettävä yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista sekä asioista, jotka perustuslain mukaan muuten kuuluvat lain alaan.

Puolustusvoimat pitää asevelvollisista henkilötietoja sisältävää rekisteriä (asevelvollisrekisteri), jonka ylläpito perustuu asevelvollisuuslain (452/1950, muut. 1728/1991) 1 §:n sekä 42 a-c pykälien säännöksiin. Asevelvollisrekisteri koostuu niistä asevelvollisia koskevista tiedoista, joita pääesikunta saa väestörekisterikeskukselta ja muilta 42 c §:ssä tarkoitetuilta viranomaisilta ja joita se siirtää sotilaslääkärin esikuntien käyttöön ja edelleen joukko-osastoille siirrettäviksi. Rekisteriä täydennetään asevelvollisilta ja viranomaisilta saatavilla tiedoilla kutsunnan toimittamisen yhteydessä, asevelvollisen palveluksen aikana ja valvonnan yhteydessä. Asevelvollisuuslain 42 e §:n (364/2000) mukaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa ja tämän lain 42 d §:ssä säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä tietoja asevelvollisrekisteristä voidaan luovuttaa m.m. työministeriölle siviilipalveluksen toimeenpanoa varten.

Asevelvollisuuslain 42 c §:n 1 momentin nojalla (1728/1991) rekisterinpitäjällä on asevelvollisrekisteriä varten oikeus salassapitosäännösten estämättä saada:

- 1) kutsunnanalaisen ennakkoterveystarkastuksen toimittavalta terveyskeskukselta ja lääkäriltä lausunto kutsunnanalaisen terveydentilasta palveluskelpoisuuden määrittämistä varten;
- 2) sosiaaliviranomaisilta tietoja asevelvollisen sosiaalisesta ja taloudellisesta tilanteesta, jos tiedoilla on merkitystä päätettäessä palveluspaikasta ja palveluksen ajankohdasta sekä palveluksen järjestämisestä;
- 3) poliisiviranomaisilta tietoja asevelvollisen olinpaikasta tämän sijoittelua ja valvontaa varten sekä poliisin asevelvolliseen kohdistamista, rikkomuksesta tai rikoksesta johtuvista virkatoimista ja asevelvolliseen kohdistetuista seuraamuksista, jos tiedoilla on merkitystä asevelvollisen sijoittelun tai palveluksen järjestämisen kannalta; sekä
- 4) väestökirjaviranomaisilta, vankilaviranomaisilta ja viralliselta syyttäjältä tietoja siten kuin asetuksella tarkemmin säädetään.

Säännöksen 2 momentin mukaan rekisterinpitäjällä on lisäksi oikeus salassapitosäännösten estämättä tarvittaessa saada muiltakin valtion ja kunnallisilta viranomaisilta asevelvollisia koskevia tietoja, joilla on merkitystä suunniteltaessa ja järjestettäessä asevelvollisten valvontaa, sijoittelua, koulutusta ja palvelusta sen mukaan kuin asetuksella tarkemmin säädetään.

Asevelvollisuuslain soveltamisesta annetun asetuksen asevelvollisten kotiuttamista vakinaisesta palveluksesta koskevan 7 luvun 65 §:n (63/1951, muut. 1265/1992) mukaan kun asevelvollinen kotiutetaan, on hänen sotilaskantakorttinsa ja lääkärintarkastuskorttinsa toimitettava asianmukaisesti täytettynä 14 päivän kuluessa kotiuttamisesta sotilasläänin esikunnalle pääesikunnan antamien ohjeiden mukaisesti.

Siviilipalveluslain (1723/1991) 8 §:n 4 momentin (1248/2000) mukaan siviilipalvelusvelvollisten valvonnasta on voimassa, mitä asevelvollisuuslain 8 a luvussa säädetään asevelvollisten valvonnasta.

Siviilipalveluslain 8 luvussa on säädetty siviilipalvelusmiesrekisteristä ja tietosuojasta. Lain 51 §:n mukaan 8 luvussa tarkoitettuja henkilötietoja voidaan luovuttaa mm. sotilasläänien esikunnille siviilipalveluslain mukaisesti sekä asevelvollisuuslain soveltamisesta annetun asetuksen 12 luvussa tarkoitettun liikekannallepanon johdosta. Siviilipalveluslain 46 §:n 1 momentin mukaan siviilipalveluskeskus toimittaa varusmiespalvelukseen siirtyvästä eräitä henkilötietoja sotilasläänin esikunnalle. Pykälän 2 momentin mukaan siviilipalvelusvelvollista koskevat tiedot poistetaan siviilipalvelusmiesrekisteristä viimeistään sen vuoden lopussa, jona hän täyttää 50 vuotta. Henkilökortti ja lääkärintarkastuskortti, jotka on manuaalisessa muodossa liitetty siviilipalvelusmiesrekisteriin, siirretään tällöin sotilasläänin esikunnalle. Hallituksen esityksessä (HE 149/1991, esitys Eduskunnalle siviilipalveluslaiksi ym.) tietojen luovuttamista sotilasviranomaisille perustellaan siten, että "palvelusvelvollisten kuuluminen nostoväkeen 50–60 -vuotiaana ja poikkeusoloihin varautuminen edellyttävät tietojen saamista".

3.3

Arviointi

Saamieni selvitysten mukaan sotilasviranomaisilla on välttämätön tarve saada kaikkia asevelvollisia, myös siviilipalvelusmiehiä, koskevia henkilö- ja myös terveydentilatietoja asevelvollisten valvontaa ja kriisiajan toimintojen suunnittelua varten. Puolustusministeriön minulle antaman selvityksen mukaan sotilasläänien esikunnille luovutettavan tiedon laajuus vaihtelee siviilipalveluskeskuksen ja -laitoksen käytännöstä riippuen. Pääesikunnan mukaan vaihtelevaa palveluspaikkojen käytäntöä tulisi tarkentaa nykyisestä. Asiassa on lisäksi ilmennyt, että salassa pidettävien terveystietojen luovuttaminen siviilipalvelusviranomaisilta puolustusvoimille jo siviilipalvelusmiehen kotiuttamisvaiheessa on normipohjaltaan seuraavalla tavalla puutteellinen.

Ensiksikin henkilötietojen suojasta on perustuslain (731/1999) 10 §:n 1 momentin mukaan säädettävä tarkemmin lailla. Siviilipalveluslain 51 § kytkee siviilipalvelusmiehen henkilötietojen luovuttamisen sotilasläänien esikunnille lain 46 §:n 1 ja 2 momentin mukaisiin tilanteisiin tai liikekannallepanoon. Lain 46 §:n 2 momentti näyttää lähtevän siitä, että siviilipalvelusmiehen henkilökortti ja lääkärintarkastuskortti siirretään sotilasläänin esikunnalle vasta sen vuoden lopussa, jona hän täyttää 50 vuotta. Tuolloin tiedot poistetaan

siviilipalvelusmiesrekisteristä, mutta palvelusvelvollinen kuuluu edelleen nostoväkeen. Tämän vuoksi tiedot ovat edelleen tarpeen sotilasviranomaisille.

Asevelvollisuuslain 42 c §:ssä ei ole erikseen säädetty asevelvollisrekisterin pitäjän oikeudesta saada siviilipalvelusviranomaisilta siviilipalvelusmiehen salassa pidettäviä henkilötietoja. Pykälän 2 momentin mukaan rekisterinpitäjällä on kuitenkin oikeus salassapitosäännösten estämättä saada muiltakin kuin pykälässä mainituilta valtion ja kunnan viranomaisilta asevelvollisia koskevia tietoja, joilla on merkitystä suunniteltaessa ja järjestettäessä asevelvollisten valvontaa, sijoittelua, koulutusta ja palvelusta sen mukaan kuin asetuksella tarkemmin säädetään. Pykälää koskevan hallituksen esityksen (HE 133/1991) mukaan tarkoituksena on ollut mahdollistaa jo noudatetun tietojen luovutuskäytännön jatkaminen. Mainitun valtuutussäännöksen perusteella ei havaintojeni mukaan ole kuitenkaan annettu sellaisia asetuksen säännöksiä, joiden nojalla siviilipalvelusmiehen terveystietoja voitaisiin jo kotiuttamisvaiheessa luovuttaa puolustusvoimille. Asevelvollisuuslain soveltamisesta annetun asetuksen 65 § koskee luvun otsikon mukaan ja myös luvun sisällön valossa vain vakinaisesta palveluksesta kotiutuvia asevelvollisia.

Saamissani selvityksissä ei ole tuotu esiin muitakaan lakiin nojautuvia perusteita tietojen luovuttamiselle. Näin ollen työministeriön 15.5.2001 antaman ohjeen kohta 7 ja nykyinen siviilipalvelusmiesten kotiuttamisvaiheessa tapahtuva terveystietojen luovuttaminen puolustusvoimille ei perustu lakiin.

Mikäli työministeriö ja puolustusvoimat kuitenkin katsovat perustelluksi jatkaa nykyistä siviilipalvelusmiesten tietojenluovutuskäytäntöään, esitän eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 §:n 2 momentin nojalla, että tietojen luovuttamisen säännöspohjaa ryhdytään kiireellisesti täydentämään. Käsitykseni mukaan normipohja olisi saatettavissa hyväksyttäväksi jo asevelvollisuuslain 42 c §:n 2 momentin valtuutussäännökseen perustuvalla asetuksella eli käytännössä asevelvollisuuslain soveltamisesta annetun asetuksen muutoksella. Vastaavat muutokset olisi kuitenkin syytä tehdä aikanaan myös siviilipalveluslakiin.

Koska puheena oleva tietojen luovuttaminen on perustunut vakiintuneeseen käytäntöön, jonka jatkuminen on asevelvollisrekisteriä koskevia asevelvollisuuslain säännöksiä säädettäessä ilmeisesti ollut tarkoitus hyväksyä, olen katsonut, ettei asia ainakaan tässä vaiheessa edellytä enempää toimenpiteitä puoleltani.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsitykset siviilipalvelusmiesten terveystietojen luovuttamisen puutteellisesta normipohjasta ja tekemäni esityksen työministeriön ja puolustusministeriön sekä Pääesikunnan tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän niille jäljennökset tästä päätöksestäni.

Pyydän puolustusministeriötä ilmoittamaan tänne 31.10.2005 mennessä, mihin toimenpiteisiin asia ja esitykseni on antanut aihetta.